

Боженко Яна – здобувач ступеня вищої освіти магістра факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наукові інтереси – українська поезія другої половини ХХ століття.

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, старший викладач Крупка В. П.

Елисей Комарницький

ПСИХОБІОГРАФІЗМ ПРОЗИ СТЕПАНА ПРОЦЮКА

«Степан Процюк – один із найцікавіших і найсуперечливіших українських письменників. Йому б народитися в часи Франково-Грінченкові, – ми мали б черговий взірець естетично-світоглядного служіння Україні з таким знайомим і повторюваним на українських теренах драматичним, а то й трагічним сюжетом»

Євген Баран

Степан Васильович Процюк (13.08.1964) – сучасний український письменник, якого вважають одним із найконтroversійніших письменників-інтелектуалів.

У наукових колах побутує думка, що за Процюковими книгами будуть вивчати епоху, добу українського безчасся і позачасся, причини і наслідки українських перемог і поразок на межі тисячоліть, бо Степан Процюк зосереджений на людині: на її психології, на тому, що змінюється.

Актуальність дослідження. На сьогодні художня біографія не обмежується виключно історичною фактографічністю, а виходить поза її межі. Зважаючи на мету, яку перед собою ставить автор, вона може або повністю реконструювати біографію творчої особистості відповідно до документальних джерел, або опосередковано, через власну суб'єктивність, або свідомо містифікувати образ митця, що сприяє модифікації художньої біографії митця, яка найбільше проявляється у поетиці біографічного часу.

Мета статті проілюструвати особливості психобіографізму прози С. Процюка (на матеріалі романів «Троянда ритуального болю», «Маски опадають повільно» та «Чорне яблуко»).

Трилогія Степана Процюка яскраво відображає твердження, що український психобіографічний роман розвивається в площині дидактичних ілюстрацій до життєписів письменників.

Загалом, у психобіографічних творах простежуємо, як внутрішнє «Я» персонажа розкривається не завдяки сюжетним елементам, а через мінімальні розповідні одиниці, такі як деталі, групи речень, фрагменти, що наближує сюжет до сфери психології. Головною метою психобіографічних доробків С. Процюка є не фактаж із життя головного героя, а передача настрою, емоційного й психологічного станів, почуттів та переживань, що має на меті якнайточніше розкриття внутрішнього стану особистості.

Зазвичай герої досліджуваних психобіографічних романів не є традиційними. Описувані постаті не слідують течії невідповідностей та комплексів, вони ж намагаються знайти вихід із замкненого простору буденностей і зобов'язань у цілком неприйнятний для постмодернізму спосіб – побудови нових життєвих орієнтирів, віднайдення релігійності та сакральності. На відміну від інших авторів психобіографіки, С. Процюк доводить життєві лінії своїх героїв до логічного завершення. Тому з упевненістю

можемо сказати, що трилогія перебуває у площині неомодерного дискурсу, однак увібрала в себе постмодерні особливості. Романіст відходить від явища центрizmu та орієнтується у своїх працях на психологізм та теорію цінностей.

Оповідач, він же автор, майже завжди залишає за собою можливість співчутливої оцінки, не обмежуючи себе виключно фактажем та констатацією подій. Наратор з'являється в романах час від часу, даючи свою оцінку, однак не є постійним представником описуваного художнього світу митця. Саме така методика дає змогу С. Процюку вибудувати часопростір, який дозволить читачу самостійно інтерпретувати те чи інше символічно закодоване явище. Звичайно, хронологічний виклад подій присутній у романах, однак не протягом усього твору, а виключно на початковому етапі. Далі романіст залишає за собою право «перекидати» читача у різні часові площини. Автор романтизує оповідь, інколи додаючи до неї експресії та асоціативності.

Важливим функціональним полем внутрішньої структури текстів романів «Троянда ритуального болю», «Маски опадають повільно» та «Чорне яблуко» є створення композиційного прийому психологічного портрету за допомогою символізації та компресії визначених автором невротичних проявів. Сновидіннєві портрети С. Процюка не відходять від принципу біографізму, а лише розширюють арсенал зображення внутрішнього світу персонажа чи авторської візії стосовно певних колізій.

У літературознавчому зрізі проблему диференціації такого синкретичного утворення, як «сон-алегорія» в текстах «психобіографічної трилогії», вирішено текстуально і структурно, з урахуванням розробленого методологічного алгоритму, який дозволяє розрізнити прояви літературного несвідомого, порівнюючи їхні зовнішню (сюжет, фабула, наратив) та внутрішню (система онірем) структури [3, с. 4].

Наративна особливість психобіографічної прози у романі «Троянда ритуального болю» [3] полягає в тому, що історичні віхи життя В. Стефаніка не є основним каркасом розповіді, автор намагається простежити внутрішнє «Я» митця. С. Процюк передає переживання та усі описані події, як такі, що не викликають сумнівів. Романіст опирається на достовірні факти, однак не залишає собі можливості художнього опису та символічної кодифікації.

Роман складається з вісімдесяти п'яти окремих розділів, які відрізняються манерою оповіді та прикметні описом різних часових площин, однак мета конструювання психологічного портрета В. Стефаніка об'єднує їх в єдине ціле. С. Процюк не вдається до детального опису життя новеліста, біографія митця представлена вибірково. Основною метою романіста було показати внутрішній світ Василя. Зміщена хронологічна послідовність зумовлює нелінійність і динамічність сюжету.

Автор роману наділяє найбільшою експресивністю моменти, які вважає найпереломнішими – зображення навчання Василя Стефаніка в гімназії, переживання за втрату найближчих – матері та коханої Євгенії й дружини Ольги. Автор позбавляє себе від глибоких оцінок зображуваного, однак порівняння новеліста в символіко-образних елементах все ж дає певне ставлення С. Процюка до зображуваного героя.

Для роману «Маски опадають повільно» автор обирає безмежність часопростору, що «допоможе уникнути ... чорної журби», яка «є життям, утверджує життя ... серед мороку і розпаду» [2, с. 26–27].

У романі присутні мотиви-концепти – мотив смерті, ілюзії безсмертя, людського фатуму; «вічнохитальних терезів» як проблеми життєвого вибору людини, що безпосередньо впливає на її майбутнє: «*Ти теперішній був ще квалішим від тебе попереднього. [...] Тебе майбутнього ще не було. [...] Майбутній ти повинен народжуватися у тортурах...*» [2, с. 40].

На відміну від «Троянди ритуального болю» у романі «Маски опадають повільно» простежуємо образ Я-героя. С.Процюк через постать В.Винниченка намагається показати і авторське «Я», з власною позицією. Читач простежує життя постаті крізь призму індивідуально-авторського міфу.

Завершальною працею в психобіографічній трилогії С.Процюка є роман «Чорне яблуко» [4]. Як і у двох попередніх романах у сюжеті немає послідовностей та фактажу, події відбувається в хаотичному порядку. Роман, що складається з 72 невеликих за обсягом новелістичних розділів, є спробою С.Процюка крізь призму міфобіографічних та метафізичних позицій презентувати життя Архипа Тесленка.

Відсутність хронологічного викладу подій зумовлює часту зміну нараторів у творі. Також у романі присутнє внутрішнє мовлення головного героя, яке покликане доповнити психологічний аналіз досліджувано-описуваної постаті. Метафізична лінія твору здебільшого присвячена історії платонічного кохання Архипа до Оленки.

Отже, С.Процюк прочитує життєві сторінки українських класиків із позицій «людиноцентризму»: «Для мене важливий людиноцентризм. Людина і її почуття, відчуття та рефлексії – навіть важкі, навіть спотворені чи потворні» [1]. Автор не ставить за мету хронологічний виклад життя митців, він хоче показати емоційні, настроєві, психічні стани. С.Процюк ліризує суб'єктивний виклад фактичного матеріалу, а розмиття хронологічного аспекту є наскрізною ознакою психобіографічної прози романіста.

Література

1. Микицей М. Степан Процюк : «Не хотів би ставати українським Моруа» : інтерв'ю. URL : <http://zbruc.eu/node/6301> (дата звернення: 06.04.22)

2. Процюк С. Маски опадають повільно : роман про Володимира Винниченка. Київ : Академія, 2011. 304 с.
3. Процюк С. Троянда ритуального болю : роман про Василя Стефаника. Київ : Академія, 2010. 184 с.
4. Процюк С. Чорне яблуко : роман про Архипа Тесленка. Київ : Академія, 2013. 192 с.
5. Стрільчик Б. Оніричний дискурс сучасної української прози (на матеріалі романів Степана Процюка, Володимира Єшкілева та Андрія Жураківського) [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01. ДВНЗ «Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника». Івано-Франківськ, 2019. 20 с.

Комарницький Єлисей – аспірант II року навчання навчально-наукового інституту педагогіки, психології, підготовки фахівців вищої кваліфікації Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наукові інтереси – сучасна художньо-біографічна проза, її жанрово-стильові модифікації.

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент Віннічук А. П.

Єлисей Комарницький

ПСИХОАНАЛІТИЧНІ ВІЗІЇ ІСТОРІЇ ЗАГУБЛЕНИХ КОХАНЬ У РОМАНІ «ТРОЯНДА РИТУАЛЬНОГО БОЛЮ» СТЕПАНА ПРОЦЮКА

Для українського літературного процесу XXI століття характерний активний розвиток, що спричинив трансформації жанрів. Біографічна проза не стала виключенням, оскільки виникла потреба в переосмисленні життя і творчості багатьох знакових діячів українського мистецтва. Саме це зумовило прискіпливу увагу до внутрішнього світу зображуваної постаті. З'являються спроби новаторського суб'єктивного осягнення життєвого